

Христина Шапаренко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
декан факультету дошкільної і спеціальної освіти та історії
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської
обласної ради,
м. Харків

КОМПОНЕНТИ ОСОБИСТІСНОГО САМОВДОКОНАЛЕННЯ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА ЗАСАДАХ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Анотація. У статті автором розкрито змістове наповнення компонентів особистісного самовдосконалення вихователів дошкільних навчальних закладів на засадах акмеологічного підходу. Науковцем визначено критерії (мотиваційно-цільовий, змістово-процесуальний, рефлексивно-оцінювальний, креативний) та показники діагностики особистісного самовдосконалення вихователів дошкільних навчальних закладів на засадах акмеологічного підходу.

Ключові слова: особистісне самовдосконалення, акмеологічний підхід, «акме», компоненти особистісного самовдосконалення, вихователь дошкільного навчального закладу.

Постановка проблеми. Сучасна освіта, спираючись на системний підхід, готує випускників до адаптації в різних умовах і обставинах професійної діяльності, розвиває в них здатність до самонавчання та самовдосконалення, сприяє швидкому освоєнню нових умінь і навичок [6].

Зміна освітньої парадигми визначає, що сучасний вихователь дітей дошкільного віку – це професіонал, який орієнтується в наукових досягненнях, в інноваціях психолого-педагогічної науки, володіє різними технологіями навчання, виховання і розвитку дітей, здатний до саморозвитку, самовдосконалення, самомоделювання та самопроектування в різних сферах життєдіяльності, в тому числі у професійній. У зв'язку з цим існує постійна неослабна увага науковців до забезпечення процесу особистісного самовдосконалення майбутніх вихователів дітей дошкільного віку в процесі професійної підготовки у закладах вищої освіти, спроможних виховати активну, самостійну творчу особистість. Спрямований на вдосконалення і корекцію професійної діяльності, акмеологічний підхід забезпечує керування індивідуально-професійним розвитком майбутнього

педагога, орієнтує його на постійне самовдосконалення і здатність до самореалізації, саморегуляції і самоорганізації. Акмеологічний підхід забезпечує розвиток особистості через органічну єдність процесів професійного виховання, соціалізації, а також самовиховання і саморозвитку.

Аналіз актуальних досліджень. Підготовка фахівців у педагогічних ЗВО в Україні регулюється такими нормативно-правовими документами: загальнодержавного значення (Закони України «Про вищу освіту» (2014), «Про професійний розвиток працівників» (2012), Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)» (1993), Національна доктрина розвитку освіти (2002), Національна стратегія розвитку освіти (2013)); документи, які пов'язані з педагогічною освітою (Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Концепція освіти дорослих в Україні (2011), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки (2012)); міжнародні документи (Форум міністрів європейських країн «Європейська школа ХХІ століття: Київські ініціативи» (2011), Педагогічна Конституція Європи, прийнята на II Форумі ректорів педагогічних університетів європейського простору (2013) та ін.). У цих документах ідеться про необхідність підготовки людини нової епохи: інтелектуально розвинутої особистості, із наявністю культури філософської думки та культури володіння фізичним тілом, спроможної до використання набутих знань у сучасній педагогічній практиці відповідно до соціонормованих вимог освітнього середовища, здатної до усвідомленого пізнання самої себе, із постійним прагненням до особистісного та професійного самовдосконалення, формування внутрішньої культури і культури полі функціональних педагогічних комунікацій.

Тому на сучасному етапі розвитку суспільної свідомості актуальність проблеми особистісного самовдосконалення педагога дошкільної освіти у теоретичному та практичному аспектах є безсумнівною. Сучасні науковці (В. Алфімов, І. Бех, А. Бойко, Г. Васянович, Л. Ваховський, М. Євтух, Є. Зеленов, І. Зязюн, В. Кузь, Н. Ничкало, Г. Пономарьова, М. Роганова, А. Харківська, Г. Цветкова, Г. Шевченко) доречно підкреслюють, що педагог сьогодення є

прикладом української елітарності, носієм культурно-історичної пам'яті етносу й інтелектуальним творцем суспільства.

Актуальними для дослідження є наукові розвідки, які знаходять розглядають самовдосконалення педагога через призму професіоналізації самосвідомості, диференціації самопізнання й саморозвитку, актуалізації мети самовизначення (О. Бодальов, В. Вакуленко, Ю. Гагін, Н. Гузій, А. Деркач, В. Зазикін, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Максимова, Л. Рибалко та інші).

Метою статті є визначення компонентів процесу особистісного самовдосконалення вихователів дошкільних навчальних закладів на засадах акмеологічного підходу та визначення критеріїв і показників його діагностики.

Виклад основного матеріалу. Процес особистісного самовдосконалення майбутнього вихователя дітей дошкільного віку на засадах акмеологічного підходу ми розуміємо як результат загальної і професійної освіти, де рівень підготовленості майбутнього спеціаліста дозволяє прогнозувати, планувати, проектувати процес саморозвитку, самовизначення і самозбагачення, допомагає знаходити шляхи вдосконалення в особистому житті і професійній діяльності, прагнути до вищих щаблів професіоналізму.

У світлі акмеологічної парадигми звертається увага на складові процесу особистісного самовдосконалення, що включають: широку ерудицію, знання свого предмета, останніх досягнень науки й техніки, новітніх технологій і методів, методології науки й зв'язку з іншими галузями наук, бачення перспективи, уміння прогнозувати, застосовувати різні методи самоконтролю й самопізнання, методи наукових досліджень з метою отримання реальних знань про себе і свою діяльність, прагнення до саморозвитку та самореалізації, бажання підвищити свій професійний рівень; розширення блоків професійних знань, практичний аналіз і планування професійної діяльності, корекцію професійних стереотипів (В.Вакуленко та інші).

Характерною рисою педагогів вищого рівня професіоналізму є особлива, глибоко усвідомлена потреба в самовдосконаленні, задоволеність педагога співпрацею з дітьми (студентами), контактність педагогів і дітей, інтерес до

професії та до досягнення більш високих вершин професійного "акме". Нестандартне вирішення професійних завдань, розширення меж професійної діяльності дає можливість переходити майбутньому педагогу на вищі щаблі творчості (Н. Кузьміна, М. Кухарев, А. Линенко, В. Сагада та інші).

У процесі особистісного самовдосконалення як складному вираженні в «акме» науковці виокремлюють методологічний, освітній, мотиваційний, рефлексивний, прогностичний компоненти.

У роботах сучасних учених можна спостерігати різні варіанти професіограми педагога. Це: ідеальна модель його діяльності, що визначає основні функції педагогічної діяльності вчителя, вимоги до його особистісних якостей, знань і вмінь, необхідних для самонавчання, саморозвитку з урахуванням специфіки навчального предмета (В. Давидов, А. Варданян та інші); певний набір якостей, необхідних для роботи з дітьми: життєва позиція (визначеність поглядів на життя і його сенс, переконаність і етичне спрямування активності), загальна культура (розвинені духовні, естетичні потреби, культура поведінки, мови, зовнішнього вигляду), педагогічна спрямованість (любов до дітей, інтерес до педагогічної діяльності, потреба займатись нею), моральні якості (доброта, щирість, правдивість, працелюбність, справедливість, сумлінність тощо), дидактичні здібності (володіння знаннями з методики виховання дітей, уміння систематизувати матеріал, дохідливо його подати, обґрунтувати), вольові якості (самостійність, цілеспрямованість, сміливість, наполегливість, витриманість тощо), експресивно-мовленнєві здібності (виразність міміки, мовлення, жестів, рухливості), організаторські здібності (вміння згуртувати, впорядкувати, налагодити), комунікативні здібності (відкритість людям, уміння встановлювати з ними контакти, підтримувати ділове й особистісне спілкування), перцептивні здібності (спостережливість, розуміння внутрішніх станів інших людей, здатність адекватно на них відгукуватись), креативність (схильність до творчості, до реалізації творчої діяльності, відкритість інноваціям), сугестивні здібності (здатність переконувати, обґрунтовувати, доводити, певним чином навіювати), високий рівень знань (спеціальний і загальний) особливості уваги (здатність

розподіляти увагу на всю групу дітей і одночасно концентрувати її на окремій дитині), зовнішні дані (привабливість, симпатичність, відсутність яскраво виражених фізичних і мовних вад) (О. Кагальняк, К. Ячишин та інші).

Виходячи з аналізу наукової літератури, структуру особистісного сасовдсокаоналення вихователя дітей дошкільного віку ми розглядаємо як сукупність взаємопов'язаних компонентів, а саме: особистісного, змістово-процесуального, рефлексивно-оцінювального, креативного.

Стрижневим є *особистісний компонент*, який узагальнює такі фактори, як мотиваційна сфера, особистісні якості та педагогічні здібності особистості, відбиває наявність мотиваційно-цільової готовності, яка передбачає стійку педагогічну спрямованість інтересів і потреб, що виражаються в усвідомленні суспільної значущості своєї діяльності, прагненні займатися улюбленою справою (ядром такої спрямованості є гуманістичне ставлення до дітей, здатності до емпатії), розумінні ціннісних орієнтацій професії педагога, позитивному ставленні до себе як до професіонала, спрямованості на досягнення більш високого рівня професіоналізму.

Змістово-процесуальний компонент передбачає наявність науково-теоретичних знань про особливості педагогічної діяльності вихователя дітей дошкільного віку, професійну компетентність, професіоналізм, акмеологію, професійне «акме», акмеологічне проектування; спеціальних знань про власні можливості й можливості дітей дошкільного віку, способи оволодіння педагогічною діяльністю, досягнення більш високого рівня професійної компетентності засобами акмеологічного проектування; умінь формувати і підвищувати особистісний рівень розвитку (уміння розпізнавати можливості, проектувати розвиток і саморозвиток власних можливостей і потенціалу дітей дошкільного віку, організовувати процес формування професійної компетентності, закріплювати особистісні самозміни в процесі самовдосконалення); професійно-педагогічних умінь (діагностичних, конструктивних, гностичних, прогностичних, проєктивних, організаторських, комунікативних) для різнобічного розвитку дітей.

Рефлексивно-оцінювальний компонент має передбачати прагнення до самовдосконалення шляхом самоаналізу і самооцінки педагогічної діяльності, що пов'язано з прогнозуванням позитивних самозмін, виявленням і актуалізацією педагогічних здібностей, вибором оптимальних способів досягнення більш високих щаблів професіоналізму й позитивного впливу на довколишню дійсність (через своїх вихованців, їхніх батьків, оточення). Самоконтроль, самоаналіз і самооцінка підводять студентів до виявлення своїх досягнень, помилок, невдач, співвідношення завдань і результатів своєї діяльності з педагогічним зразком; урахування оцінки тих, хто їх оточує, визначення причин недоліків своєї роботи; пошук важливих варіантів покращення власної діяльності, прагнення до самовдосконалення (Н. Бесараб, Л. Дунець, Л. Спирин та інші).

Креативний компонент свідчить про здатність педагога до саморозвитку і творчого перетворення дійсності у процесі навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку. Цей компонент є одним з найважливіших чинників особистісного самовдосконалення майбутнього педагога, який визначає готовність до саморозвитку, робить проєкцію на досягнення «акме»; ініціативу у прийнятті рішень щодо переосмислення власних можливостей, розв'язання творчих завдань, побудову нового власного досвіду на засадах акмеологічного підходу.

Відповідно до вищезазначених компонентів для оцінювання ефективності спроектованих засобів забезпечення процесу особистісного самовдосконалення майбутніх вихователів на засадах акмеологічного підходу нами визначені такі типи критеріїв і показників:

- мотиваційно-цільовий (мотиваційна спрямованість інтересів і потреб, педагогічна спрямованість на досягнення вищих щаблів «акме»);
- змістово-процесуальний (якість професійно-педагогічних знань і розвиненість умінь);
- рефлексивно-оцінювальний (наявність умінь здійснювати самоаналіз та самооцінювання, прагнення до самовдосконалення);

- креативний (здатність до саморозвитку власних можливостей та творчого перетворення дійсності з метою різнобічного розвитку дітей).

Залежно від прояву сукупності визначених показників професійна компетентність вихователя має такі рівні:

Високий (продуктивний) рівень характеризується високим рівнем усвідомленості вибору професії, її соціальної значущості, стійкою мотивацією до розкриття власних можливостей у педагогічній діяльності, розумінням взаємозв'язку між саморозвитком і акмеологічним зростанням; сформованістю професійно значущих педагогічних знань і вмінь особистісного саморозвитку, застосуванням знань і умінь у нових педагогічних умовах; адекватною самооцінкою, високо розвинутою здатністю до прогнозування позитивних самозмін, виявлення і актуалізації потенційних можливостей, вибору оптимальних способів досягнення «акме»; наявність ініціативи, творчого бачення професійної ситуації, усвідомленим вибором прийомів роботи і їхнім науковим обґрунтуванням, пропонуванням нових ідей і форм роботи, активною участю у творчій роботі з опорою на особистий досвід з використанням позитивного досвіду досягнення «акме».

Середній (реконструктивний) рівень характеризується частковою сформованістю мотивації до саморозвитку, усвідомленістю необхідності вдосконалення власної особистості, усвідомлення взаємозв'язку між професійною компетентністю і акмеологічним зростанням лише за умови імпульсу ззовні; наявністю професійно значущих педагогічних знань реконструктивного характеру, котрі активно застосовуються у процесі професійної діяльності, сформованістю умінь особистісного саморозвитку, з наданням переваги діям за аналогією; неадекватною (завищеною або заниженою) самооцінкою, епізодичним прагненням до прогнозування позитивних самозмін, виявленням і актуалізацією потенційних можливостей, вибором оптимальних способів досягнення «акме»; творчим баченням професійної ситуації, пропозиціями розв'язання проблеми на основі набутих знань, активною участю у творчій роботі з опорою лише на зовнішній педагогічний досвід, підтримкою ініціативи інших в організації роботи.

Низький (репродуктивний) рівень характеризується недостатньою сформованістю мотивації, негативним ставленням до самовдосконалення, відсутністю інтересу до усвідомлення взаємозв'язку між особистісним саморозвитком і акмеологічним зростанням; наявністю окремих поодиноких спеціальних педагогічних знань репродуктивного характеру, нерозвиненістю педагогічних умінь; неадекватною (частіше завищеною) самооцінкою, байдужим ставленням до прогнозування позитивних самозмін, виявлення і актуалізації потенційних можливостей, вибору оптимальних способів досягнення «акме», участю у творчій роботі, але без корегування чужого досвіду, баченням проблеми лише в межах стандартної педагогічної ситуації, вибором уже апробованих шляхів розв'язання проблеми.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі визначених критеріїв та показників процесу особистісного самовдосконалення студентів буде розроблена діагностична програма обстеження для визначення вихідного рівня розвитку процесу особистісного самовдосконалення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів та готовності викладацького складу педагогічних вишів до участі в експерименті та виявлення їх рівня компетентності у забезпеченні технологій особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Список використаної літератури

1. Акмеология – наука XXI століття : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / Київ. міський пед. ун-т ім. Б. Д. Грінченка, Міжнар. акад. акмеол. наук). – К. : КМПУ, 2005. – 410 с.
2. Вакуленко В. М. Розвиток теорії і практики вищої педагогічної освіти України, Росії, Білорусії на основі акмеологічного підходу : монографія / В. М. Вакуленко. – Луганськ : Альмамастер, 2007. – 500 с.
3. Гагин Ю. А. Акмеологические очерки педагогического совершенства / Ю. А. Гагин. – СПб. : Изд-во Балт. пед. акад., 1999. – 76 с.
4. Кузьмина Н. В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования / Н. В. Кузьмина. – М. : Исслед. центр проблем качества подгот. специалистов, 2001. – 144 с.
5. Приходько В.В., Вікторов В.Г. Педагогічний контроль у вищій школі: Навчальний посібник / Заг. ред. і передмова В. В. Приходько. – Д.: Національний гірничий університет. 2009. – 150 с.
6. Харківська А. А. Системний підхід та інновації в сучасній педагогічній науці. Міжнародний науковий вісник : зб. наук. ст. за матеріалами XXVII Міжнар. наук.-практ. конф., Ужгород, Будапешт, 26- 29 листопада 2013 р. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2014. Вип. 8 (27). С. 31–35.

К. Шапаренко. Компоненты личностного самовдoкoнaлeння вoспитaтeлeй дoшкoльнoй учeбнoй зaвeдeннeй нa oснoвe aкмeoлoгичeскoгo пoхoдa. В стaтeе aвтoрoм рaскрoтo сoдeржaтeльнoe нaпoлнeннe кoмпoнeнтoв личнoстнoгo сaмoсoвeршeнствoвaннeя вoспитaтeлeй дoшкoльнoй учeбнoй зaвeдeннeй нa oснoвe aкмeoлoгичeскoгo пoдхoдa. Учeным oпpeдeлeны критeрии (мoтивaциoннo-цeлeвoй, сoдeржaтeльнo-прoцeссуaльнoй, рeфлeксивнo-oцeнoчнoй, крeaтивнoй) и пoкaзaтeли днaгнoстнкн личнoстнoгo сaмoсoвeршeнствoвaннeя вoспитaтeлeй дoшкoльнoй учeбнoй зaвeдeннeй нa oснoвe aкмeoлoгичeскoгo пoдхoдa.

Ключeвыe слoвa: личнoстнoe сaмoсoвeршeнствoвaннeя, aкмeoлoгичeскнй пoдхoд, «aкмe», кoмпoнeнтoв личнoстнoгo сaмoсoвeршeнствoвaннeя, вoспитaтeль дeтскoгo сaдa.

H. Shaparenko. Components of personal self-governmental improvement of preschool educational institutions on the basis of the acmeological approach. In the article the author discloses the content content of the components of personal self-improvement of the teachers of pre-school educational institutions on the basis of the acmeological approach. The scientist defined the criteria (motivational-purposeful, content-procedural, reflexive-appraisal, creative) and indicators of the diagnosis of personal self-improvement of the teachers of pre-school educational institutions on the basis of the acmeological approach.

Key words: personal self-perfection, acmeological approach, «acme», components of personal self-improvement, teacher of pre-school educational institution.